

COĞRAFYA EĞİTİMCİLERİNİN MESLEKİ TÜKENMİŞLİK DÜZEYLERİ

OCCUPATIONAL BURNOUT LEVELS OF GEOGRAPHY EDUCATORS

Yrd. Doç. Dr. Yılmaz GEÇİT

Rize Üniversitesi Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü,

yilmaz.gecit@rize.edu.tr

Öz

Bireylerin çeşitli etkenler nedeniyle yaptıkları işten aşırı soğumaları neticesinde ortaya çıkan tükenmişlik, hem sosyal ilişkiler hem de iş verimi üzerinde olumsuz etkiler yaratabilmektedir. Bu çalışmada, liselerde ve özel dersanelerde görev yapan coğrafya öğretmenleri ile üniversitelerdeki coğrafya akademisyenlerinin tükenmişlik düzeyleri çeşitli değişkenler açısından incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini bu kurumlarda görev yapan 120 coğrafya eğitimcisi oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak Maslach Tükenmişlik Envanteri kullanılmıştır. Bu envanter, kişisel bilgi formu ile birlikte örnekleme oluşturan bireylere elektronik ortamda gönderilmiş ve verilerde aynı yoldan geri alınmıştır. Verilerin analizinde *tek yönlü varyans analizi (ANOVA)* ile *mann whitney u*, *kruskal wallis* ve *t testleri* kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda, coğrafya eğitimcilerinin cinsiyetlerinin duyarsızlaşma ve kişisel başarılarını etkilemediği, ancak duygusal tükenme düzeylerini etkilediği belirlenmiştir. Mesleki kıdemlerinin ise, duyarsızlaşma düzeylerini etkilediği ancak duygusal tükenme ve kişisel başarıyı etkilemediği bulgulanmıştır. Diğer yandan, medeni durum, mezun olunan okul türü, unvan, yaş grupları ve çalıştıkları kurumlar ile duygusal tükenmişlikleri, duyarsızlaşmaları ve kişisel başarıları arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Coğrafya Eğitimcileri, Tükenmişlik, Maslach Envanteri.

Abstract

Due to various factors, the occupational burnout as a result of over-alienation from work has negative effects both on individual's social relations and his business efficacy. In this study, occupational burnout level of academicians teaching geography at university as well as geography teachers at high schools and private courses were analyzed in terms of various variables. The sampling of this study is composed of 120 geography educators in these institutions. Maslach Burnout Inventory is applied as a data collection device. This inventory with a personal information form has been sent to individuals forming the sampling via Internet and retrieved in the same way. In data analysis, one-way analysis of variance (anova), Mann Whitney u, kruskal Wallis and t-tests have been utilized. As a result of the study, we have found out that it does not affect the self-success and desensitization of genders of the geography educators but does affects their emotional burnout level. We have also found out that occupational seniority affects their desensitization level but does not affect their emotional burnout level or self-success. On the other hand, we found out that there is no significant relationship between individual's marital status, types of school he graduated, title, age group, institution they work and emotional burnout, desensitization, self-success.

Key Words: Geography Educators, Burnout, Maslach Inventory

1. GİRİŞ

Bireylerin çeşitli etkenlerden kaynaklan stres sonucu, psikolojik ve fizyolojik olarak bir yıpranma ve enerji düşüşü sürecine girmeleri sonucunda ortaya çıkan *tükenmişlik*, yine aynı bireylerin faaliyet içinde buldukları iş alanlarına ve o süreçte karşılaştıkları bireylere yönelik olarak yeterli ölçüde pozitif tutum beslememelerine neden olabileceğinden, iş verimi ve sosyal ilişkiler üzerinde de oldukça olumsuz etkiler yaratabilmektedir. Bu nedenle son dönemlerde özellikle çeşitli iş alanlarındaki personelin daha üretken olabilmeleri için bu soruna sebep olan etkenlerin tespiti ve hangi değişkenlere bağlı olarak farklılık gösterdiğini belirlemek amacıyla yapılan akademik araştırmaların sayısında önemli artışlar gözlenmektedir (Örmen, 1993; Demir,1995; Üstün, 1995; Torun,1995; Gözüm, 1996; Tümkaya, 1996; Yıldırım, 1996; Kalkan, 1996; Dolu, 1997; Çıtak, 1998; Çakıcı, 2010; Gökoğlan, 2010; Ganiyusufoğlu, 2011; Gürboyoğlu, 2008; Üstünbaş, 2011; Kutlay, 2011; Özgüner, 2011; Yanar, 2011; Özek, 2011; Kargün, 2011).

Alanyazında tükenmişlik kavramının ilk olarak 1970’li yılların başında Freudenberger tarafından kullanıldığı görülmektedir (Dilsiz, 2006, Babaoğlan, 2006, Çağlıyan, 2007). Freudenberger (1974) çalışmasında, özellikle personelin tükenmişliğinin göstergesi olan fiziksel ve davranışsal göstergelerden hareketle, bu kavrama yönelik önemli saptamalarda bulunarak, tükenmişliğe yönelik şu tanımlamayı yapmaktadır: “Başarısızlık, yıpranma, enerji ve güç kaybı veya insanın iç kaynakları üzerinde karşılanamayan istekler sonucunda ortaya çıkan bir tükenme durumu”. Bireylerin tükenmişlik derecelerinin ne ölçüde ve hangi alt boyutlara göre değiştiğini tespit etmede en çok kullanılan ölçeklerden birini geliştiren Maslach ve Jackson (1981) da tükenmişliği; “insanda ortaya çıkan fiziksel bitkinlik, uzun süren yorgunluk, çaresizlik ve umutsuzluk duygularının yaptığı işe, hayata ve diğer insanlara karşı gösterdiği olumsuz tutumları kapsayan fiziksel ve zihinsel boyutlu bir sendrom” olarak tanımlamışlardır. Cherniss (1980) ise, tükenmişliği; “insanın aşırı stres ya da doyumsuzluğa yaptığı işten soğuma biçiminde gösterdiği bir tepki” diye tanımlar ve “aşırı bağlılığın sonucu olarak ortaya çıkan bir rahatsızlık” olarak görür (Akt. Dilsiz, 2006).

Tükenmişlik aslında ilk dönemlerde hizmet sektöründen çalışan insanlar arasında sıklıkla kullanılan günlük konuşma diline ait bir kavram iken, ilk defa Psikoloji literatürüne Herbeit Freudenberger’in 1974 yılında yayınladığı makalesiyle girmiştir (Leiter, 1991, Akt., Güllüce, 2006: 3). Bir çeşit stres olarak da nitelendirilebilecek olan tükenmişlik esasında insanlarla yoğun ilişkiler içerisinde bulunan bireylerde baş gösteren bir çeşit gerginlik halidir. Bu bağlamda öğretmenlikte yoğun ve kimi zamanda sorunlu kişilerle çeşitli ilişkileri zorunlu kıldığından, eğitim alanında da bu sorunla baş edilmesi gerekliliği unutulmamalıdır.

Fiziksel, psikolojik ve davranışsal belirtiler gösteren tükenmişlik, hem bireyin ruhsal durumu, hem çalışma hayatı hem de ailevi ve sosyal hayatı üzerinde önemli hatta kalıcı etkiler bırakabilmektedir. Fiziksel olarak öncelikle hafif belirtiler olarak kendini gösteren tükenmişlik,

yorgunluk, bitkinlik hissi, baş ağrısı, uyuşukluk şeklinde ortaya çıkabilmekte, önlem alınmaması durumunda ise, geçmeyen soğuk algınlıkları, enfeksiyonlara karşı direncin azalması, kilo kaybı veya şişmanlık, mide-bağırsak hastalıkları, yüksek tansiyon, kas gerilmeleri, kalp çarpıntısı veya cilt hastalıklarına sebebiyet verebilir. Psikolojik ya da duygusal belirtiler arasında ise, huzursuzluk, sabırsızlık, tedirginlik, ümitsizlik, saygı ve nezaket gibi duygularda bir azalma, diğer insanları sık sık eleştirme gibi belirtiler dikkat çekerken, davranışsal belirtiler arasında ise, unutkanlık, başarısızlık hissi, ani sinir, yalnız kalma istekleri, işi yavaşlatma, hırsızlık belirtileri gibi dışarıdan daha kolay fark edilebilecek belirtiler bulunmaktadır (Freudenberger, 1974; Maslach ve Jackson, 1981; Maslach ve Leiter, 1997; Potter, 1995; Çam, 1992; Akt. Polatçı, 2007: 78).

Tükenmişlik üzerinde yapılan çalışmalar sonucunda bazı modeller geliştirilmiştir. Bunların başlıcaları; Perlman ve Hertman'ın Tükenmişlik Modeli, Meier'in Tükenmişlik Modeli, Edelvich Modeli, Suran ve Sheridan'ın Modeli, Cherniss Modeli ve Maslach Tükenmişlik Modeli (Karahan, 2008). Bunlar içerisinde tükenmişlik düzeylerinin tespitinde en sık başvurulan ölçeklerden biri olan Maslach Ölçeği hakkında kısaca bilgi vermekte fayda vardır. Bu modelde duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarısızlık olmak üzere üç boyut dikkat çekmektedir. Bunlardan *duygusal tükenme*; tükenmişlik durumunun başlangıcında ortaya çıkan ve çok sayıda insanla yoğun ve yüz yüze ilişkinin kaçınılmaz olduğu meslek çalışanlarında görülmektedir. Kişinin yaptığı işi nedeniyle aşırı yüklenilmesi ve tüketilmiş olma duyguları olarak tanımlanır (Urfalı-Aksoy, 2008: 10). *Duyarsızlaşma* ise, özellikle etkileşimde bulunduğu ya da hizmet götürdüğü insanlara karşı görevini yeterince ifa edemeyen insanlarda görülen bir sorun halidir. Bireylerden daha çok kaçma haliyle kendisini gösteren bu durum içindeki insanlar, başkalarının istek ve hislerine ilgisiz kalarak kimi zamanda başkalarına karşı alaycı ve olumsuz tavırlar içine girebilmektedirler (Gezer, vd., 2009: 244). *Kişisel başarısızlık* veya *düşük kişisel başarı riski* ise, kişinin sürekli başkalarına yönelik olarak geliştirdiği olumsuz düşünce tarzı nedeniyle kendisi hakkında da negatif düşünmeye başlaması neticesiyle oluşur. Kişi, bu düşünce ve yanlış davranışları nedeniyle kendini suçlu hisseder ve kendisi hakkında başarısız hükmünü verir ki işte bu noktada tükenmişliğin üçüncü aşaması olan düşük kişisel başarı hissi ortaya çıkar (Güllüce, 2006: 6).

Tükenmişlik, iş hayatının her safhasında insanlar için yaygın ve önemli sorunlardan biridir. Meslekleri ne olursa olsun birçok insan, işlerinde tükenmişlik kaynaklı sorunlar yaşayabilmektedir. İnsanın çalıştığı iş kalitesi ve sosyal ilişkiler tükenmişlik üzerinde oldukça etkilidir. İyi bir iş kalitesi insanı tükenmişlikten uzaklaştırır, işiyle bütünleşmeye doğru sürükler (Leither ve Maslach, 2001:49; Akt., Dursun, 2009: 31). Eğitim sürecinin en önemli paydaşlarından birini teşkil eden öğretmenlerin tükenmişliklerinin neden olabileceği olumsuzluklar, diğer bazı hizmet sektörlerindeki tükenmişlikler açısından değerlendirildiğinde, çok daha riskli sonuçlar doğurabilmektedir. Çünkü burada öğretmenin karşısında bulunanlar, birçok açıdan öğretmene muhtaç ve kimi zaman öğretmeni kusursuz görüp onu yegâne model almaya çalışan öğrencilerdir. *Duygusal tükenme*, *duyarsızlaşma* ve *kişisel başarısızlık*

hissi içindeki öğretmenlerin karşılardaki bireylere (öğrencilere) yönelik asli görevlerini yapamayacakları aşikârdır. Böylesi bir ruh hali içindeki öğretmenlerden hem çalışmayı seven hem de sevmeyen öğrenciler de etkilenebilmektedir. Başarılı ve çalışmaya arzulu öğrencilerin böylesi bir durumunda motivasyonlarını yitirmeleri, onların eğitim olanaklarından yeterince faydalanmalarına engel olacağı gibi, ilgisiz öğrencileri de harekete geçirecek en ufak bir zorlama (öğretmenin motive ediciliği) olmadığından çalışmak için gayret sarf etmeyeceklerdir (Yücel, 2006: 21).

Tükenmişlik düzeylerinin tespiti, çalışanların tükenmişlik düzeylerinin bilinmesi ve tükenmişliğe sebep olan faktörlerin ortadan kaldırılması veya olumsuz etkilerinin minimum düzeye indirilmesi bakımından önem taşımaktadır. Bu tespitler sonrası alınabilecek önlemlerle hem bireyin daha pozitif tutum içinde olması hem de daha yüksek bir iş veriminin sağlanması hedeflenebilir. Bu açıdan bakıldığında öğretmenlerin motivasyon derecelerinin öğrencilerin güdülenmişlik düzeyleri üzerinde oldukça etkili olabileceği, tükenmişlik düzeylerinin ise öğrencileri tersi yönden etkileyebileceği gerçeğinden hareketle bu çalışmada, coğrafya eğitimcilerinin tükenmişlik düzeyleri çeşitli değişkenler açısından incelenecek ve olası tükenmişlik nedenleri ve çözüm önerileri üzerinde durulacaktır. Bu çalışmaya önem kazandıran unsurlardan bir diğeri de, ülkemizde çeşitli meslek gruplarının ve branş öğretmenlerinin tükenmişlik düzeylerini inceleyen çalışmaların yapılmış olmasına karşın (Üstünbaş, 201; Başören, 2005), coğrafya eğitimcilerinin mesleki tükenmişlik düzeylerini konu edinen akademik bir çalışmanın tespit edilmeyiştir.

2. YÖNTEM

Bu araştırma, tarama modelinin kullanıldığı betimsel nitelikli bir çalışmadır. Bu model; “geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları, herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez” (Karasar, 2009: 77). Araştırmanın örneklemini 120 coğrafya eğitimcisi teşkil etmektedir (Kadın:40, erkek:80; evli:89, bekâr:31; eğitim fakültesinde mezunu:82, fen-edebiyat fakültesi mezunu:38; öğretmen:103, öğretim elemanı:107, 23–30 yaş grubu:21, 31-42 yaş grubu:65, 43 ve üzeri yaş:34; mesleki kıdemi 1-6 yıl arası olan:23, 7-10 yıl arası:15, 11 yıl ve üzeri:82; devlet okulunda çalışanlar:88, özel kurumlarda çalışanlar:16, üniversitelerde çalışanlar:16; lisans mezunu:79, yüksek lisans:23 ve doktoralı:18). Bu eğitimcilerin mesleki tükenmişlik düzeyini tespit etmek amacıyla 8 maddelik kişisel bilgi sorusu ve 22 maddeden oluşan Maslach Tükenmişlik Envanteri veya envanteri (Maslach ve Jackson, 1981) kullanılmıştır. Bu envanterin amacı, bireylerin işlerinde karşılaştıkları insanlara karşı ne derece duyarsızlaştıkları, duygusal anlamda kendilerini ne derece tükenmiş hissettikleri ve kendilerinin işteki başarılarını nasıl değerlendirdiklerine ilişkin bilgiler elde etmektir (Urfalı Aksoy, 2007: 29). Maslach tükenmişlik ölçeği, Ergin tarafından (1992) Türkçeye uyarlanmıştır. Bu amaçla ölçek (MTE) başta öğretmen, doktor, hemşire ve polis olmak üzere farklı meslek gruplarına uygulanarak ön denemesi yapılmıştır. Orijinal formdaki 7 yanıt seçeneği (hiçbir zaman, yılda birkaç kere, ayda bir, ayda birkaç

kere, haftada bir, haftada birkaç kere, her gün) 5'e (hiçbir zaman, çok nadir, bazen, çoğu zaman, her zaman) indirilerek iki yöntemle güvenilirlik çalışması yapılmıştır. Birinci yöntemde, üç alt boyuttan oluşan ölçeğin her alt boyutu için iç tutarlılık hesaplaması yapılmıştır. 552 kişilik denek gruptan alınan verilere göre ölçeğin özgün formuna ait güvenilirlik katsayıları şu şekildedir; *duygusal tükenme* .83, *duyarsızlaşma* .65 ve *kişisel başarı (başarısızlık)* .72. İkinci yöntemde ise, tekrar ulaşılan 99 denekten elde edilen verilere test/test tekrar yöntemiyle alt boyutların güvenilirlik çalışması yapılmıştır. Bu güvenilirlik çalışması sonucuna göre ise *duygusal tükenme* .83, *duyarsızlaşma* .72 ve *kişisel başarı* .67'dir. Ölçek üzerinde, uyarlama çalışmasında açımlayıcı faktör analizi yapılmış olduğu için, ayrıca tarafımızca geçerlik analizi yapılmamıştır. Ancak, ölçek üzerinde yapılan güvenilirlik analizi sonucunda ölçek boyutlarına ilişkin Cronbach Alpha katsayıları birinci boyut (*duygusal tükenme*) için .84; ikinci boyut (*duyarsızlaşma*) için .80, üçüncü boyut (*kişisel başarı*) içinse .78 olarak hesaplanmıştır.

22 maddeden oluşan bu ölçeğin 1,2,3,6,8,13,14,16,20. maddeleri *duygusal tükenmeye*, 5,10,11,15 ve 22. maddeleri *duyarsızlaşmaya* ve 4,7,9,12,17,18,19 ve 21. maddeleri ise *kişisel başarı(başarısızlık)* alt boyutlarına aittir. Bunlardan *kişisel başarı (başarısızlık)* alt boyutu olumlu, *duygusal tükenme* ve *duyarsızlaşma* alt boyutları ise olumsuz ifadeler içermektedir. Bu çalışmada kişisel başarı alt boyutundaki puanlama ters yönde yapılmış ve bu durum *kişisel başarısızlık* olarak yorumlanmıştır. Bu nedenle *duygusal tükenme*, *duyarsızlaşma* ve *kişisel başarı (başarısızlık)* alt ölçeklerinden yüksek puanlar almak tükenmişliği ifade etmektedir. Ölçekteki her bir maddeye verilen cevaplar şu şekilde puanlanmıştır: Her zaman katılıyorum 5, çoğu zaman 4, bazen 3, çok nadir 2, hiçbir zaman 1. Araştırma, internet üzerinden hizmet veren ve coğrafya eğitimcilerinin üye olduğu Google üzerindeki "Türkiye Coğrafya Öğretmenleri" (<http://groups.google.com.tr/group/cografya-egitimi?lnk=srg>) –e iletisi grubuna üye coğrafya eğitimcileri üzerinde yapılmıştır. Bu üyelere gönüllülük esasına göre ankete cevap veren 120 coğrafya eğitimcisinden gelen yanıtlar değerlendirilmeye alınmıştır. Coğrafyacıların bir arada bulunduğu ve çeşitli mesleki paylaşımların gerçekleştiği bir buluşma alanı niteliğindeki bu –e iletisi grubundan alınan verilerin, bazı akademik çalışmalarda da (Artvinli, 2010) temel veri kaynağı olarak kullanıldığı bilinmektedir. Elde edilen bu veriler SPSS 18 paket programında *tek yönlü varyans analizi (ANOVA)*, *mann whitney u*, *kruskal wallis* ve *t testleri* ile analiz edilmiştir.

3. BULGULAR

Bu bölümde, Maslach Tükenmişlik Envanterinin duygusal tükenme (DT), duyarsızlaşma (D) ve kişisel başarı/başarısızlık (KB) alt boyutlarına göre coğrafya eğitimcilerinin tükenmişlik düzeyleri; cinsiyet, medeni durum, mezun olunan okul türü, unvan, yaş, mesleki kıdem, çalışılan kurum ve öğrenim durum değişkenleri açısından incelenmiştir.

Coğrafya eğitimcilerinin cinsiyet durumlarına göre tükenmişlik alt boyutları ortalama puanları t testi ile karşılaştırılmıştır. Sonuçlar Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1: Coğrafya Eğitimcilerinin Cinsiyet Durumlarına Göre Duygusal Tükenme Duyarsızlaşma ve Kişisel Başarı Puanlarının Karşılaştırılması

Boyut	Cinsiyet	N	\bar{X}	S	sd	t	p
DT	Kadın	40	2.45	.85	118	2.29	.023*
	Erkek	80	2.15	.63			
D	Kadın	40	1.66	.73	118	.48	.680
	Erkek	80	1.60	.46			
KB	Kadın	40	2.19	.59	118	1.57	.118
	Erkek	80	2.05	.38			

* p<.05

Tablo 1’de görüldüğü gibi, coğrafya eğitimcilerinin cinsiyet durumu ile *duygusal tükenmişlik* (DT) düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır, $t_{(118)} = 2.29$; $p < .05$). Kadın eğitimcilerinin *duygusal tükenme* düzeyleri ($\bar{X} = 2.45$), erkek eğitimcilere ($\bar{X} = 2.15$) göre daha yüksektir. Diğer yandan cinsiyetler ile *duyarsızlaşma* (D) ve kişisel başarısızlık (KB) düzeyleri arasında anlamlı bir fark görülmemektedir. *Duyarsızlaşmadaki* $t_{(118)} = .48$; $P > .05$ ’teki veriler ile *kişisel başarısızlıktaki* $t_{(118)} = 1.57$; $P > .05$ ’teki veriler bu durumu teyit etmektedir.

Coğrafya eğitimcilerinin medeni durumlarına göre tükenmişlik alt boyutları ortalama puanları da t testi ile karşılaştırılmıştır. Sonuçlar Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2: Coğrafya Eğitimcilerinin Medeni Durumlarına Göre Duygusal Tükenme Duyarsızlaşma ve Kişisel Başarı Puanlarının Karşılaştırılması

Boyut	Medeni Durum	N	\bar{X}	S	sd	t	p
DT	Evli	89	2.25	.73	118	.141	.888
	Bekâr	31	2.22	.73			
D	Evli	89	1.65	.57	118	.954	.342
	Bekâr	31	1.54	.51			
KB	Evli	89	2.09	.50	118	.426	.671
	Bekâr	31	2.13	.36			

Coğrafya eğitimcilerinin medeni durumları ile Tükenmişlik Envanterinin üç boyutu arasında da anlamlı bir farkın olmadığı görülmektedir (tablo 2). DT’de, $t_{(118)} = .141$; $p > .05$, D’de, $t_{(118)} = .954$; $p > .05$ ve KB’deki, $t_{(118)} = .426$; $p > .05$ değerleri medeni durumlar arasında anlamlı bir fark olmadığına işaret etmektedir. Anlamlı bir fark oluşmamasına rağmen evlilerin *duygusal tükenme* ($\bar{X} = 2.25$) ve *duyarsızlaşma* ($\bar{X} = 1.65$), bekârların ise *kişisel başarısızlık* ortalama puanlarının ($\bar{X} = 2.13$) daha yüksek olduğu görülmektedir (Tablo 2).

Coğrafya eğitimcilerinin mezun oldukları okul türüne göre tükenmişlik alt boyutları ortalama puanlarını karşılaştırmak için yine t testi kullanılmıştır. Sonuçlar tablo 3’de yer almaktadır.

Tablo 3: Coğrafya Eğitimcilerinin Mezun Oldukları Okul Türüne Göre Duygusal Tükenme, Duyarsızlaşma ve Kişisel Başarı Puanlarının Karşılaştırılması

Boyut	Mezun Olduğu Okul Türü	N	\bar{X}	S	sd	t	p
DT	Eğitim Fak.	82	2.22	.75			
	Fen-Edeb. Fak.	38	2.28	.67			
D	Eğitim Fak.	82	1.60	.57	118		
	Fen-Edeb. Fak.	38	1.67	.53			
KB	Eğitim Fak.	82	2.11	.50			
	Fen-Edeb. Fak.	38	2.06	.38			

Tablo 3'teki veriler, coğrafya eğitimcilerinin eğitim fakültesi ya da fen-edebiyat mezunu olmaları ile tükenmişlik düzeyleri arasında anlamlı bir farkın olmadığını göstermektedir. DT'de $t_{(118)}=.44$; $p>.05$, D'de $t_{(118)}=.71$; $p>.05$ ve KB'deki $t_{(118)}=.57$; $p>.05$ değerleri bu durumu göstermektedir. Ancak fen-edebiyat mezunlarının *duygusal tükenme* ($\bar{X}=2.28$) ve *duyarsızlaşma* ($\bar{X}=1.67$) ortalama puanları eğitim fakültesi mezunlarının puanlarından daha yüksek olmasına rağmen, kişisel başarısızlık puanları ($\bar{X}=2.06$) daha düşüktür.

Tablo 4'te coğrafya eğitimcilerinin unvanlarına göre tükenmişlik alt boyutları ortalama puanları Mann Whitney U-testi ile karşılaştırılmıştır.

Tablo 4: Coğrafya Eğitimcilerinin Unvanlarına Göre Duygusal Tükenme, Duyarsızlaşma ve Kişisel Başarı Durumlarının Puanlarının Karşılaştırılması

Boyut	Konum	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
DT	Öğretmen	103	61.06	6289.50	817.500	.666
	Öğretim Elemanı	17	57.09	970.50		
D	Öğretmen	103	58.15	5989.00	633.000	.065
	Öğretim Elemanı	17	74.76	1271.00		
KB	Öğretmen	103	60.63	6244.50	862.500	.922
	Öğretim Elemanı	17	59.74	1015.50		

Öğretmen ve öğretim elemanı olarak örneklemimizi teşkil eden coğrafya eğitimcilerinin ölçek maddelerine verdikleri yanıtların analiz sonuçları göre, öğretmen ve öğretim elemanlarının DT ve KB puanları arasında anlamlı bir farklılık söz konusu değildir. Her ne kadar öğretmen ve öğretim elemanlarının D puanları arasında da anlamlı bir farklılık olmasa da, ancak burada anlamlılığa oldukça yakın bir değer görülmektedir ($p=.065$). Üç boyut arasında duyarsızlaşma ortalama puanlarının daha düşük oluşu da dikkate değer bir husustur. Sıra ortalamaları dikkate alındığında *Duygusal tükenmede* (DT) öğretmenler daha yüksek ortalama puanlara sahip iken, *duyarsızlaşmada* (D) öğretim elemanlarının daha yüksek puan ortalamalarına sahip oldukları görülmektedir. Kişisel başarısızlık (KB) puanları ise yaklaşık olarak aynı değerleri göstermektedir (Tablo 4).

Coğrafya eğitimcilerinin yaşlarına göre tükenmişlik alt boyutları ortalama puanları ise tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile karşılaştırılmıştır. Sonuçlar Tablo 5 ve Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 5: Coğrafya Eğitimcilerinin Yaşlarına Göre Duygusal Tükenme, Duyarsızlaşma ve Kişisel Başarı Alt Boyutlarına İlişkin Betimsel İstatistik Sonuçları

Boyut	Yaş Grupları	N	\bar{X}	S
DT	23-30	21	2.19	.79
	31-42	65	2.30	.71
	43 ve üzeri	34	2.17	.74
	Toplam	120	2.24	.73
D	23-30	21	1.72	.48
	31-42	65	1.66	.61
	43 ve üzeri	34	1.48	.48
	Toplam	120	1.62	.56
KB	23-30	21	2.09	.35
	31-42	65	2.14	.38
	43 ve üzeri	34	2.02	.64
	Toplam	120	2.10	.46

Tablo 6. Coğrafya Eğitimcilerinin Yaşlarına Göre Duygusal Tükenme, Duyarsızlaşma ve Kişisel Başarı Puanlarının Karşılaştırılması

Boyut	Varyansın Kaynağı	Kareler		Kareler Ortalaması	F	p
		Toplamı	sd			
DT	Gruplararası	.440	2	.220	.408	.666
	Gruplariçi	63.113	117	.539		
	Toplam	63.553	119			
D	Gruplararası	1.015	2	.508	1.622	.202
	Gruplariçi	36.630	117	.313		
	Toplam	37.645	119			
KB	Gruplararası	.345	2	.172	.781	.460
	Gruplariçi	25.842	117	.221		
	Toplam	26.187	119			

Duyarsızlaşma ortalama puanlarındaki düşüklük coğrafya eğitimcilerinin yaş gruplarında da dikkat çekmektedir (tablo 5). Tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre coğrafya eğitimcilerinin yaş grupları ile DT ($F_{(2,117)}=.40$; $p > .05$), D ($F_{(2,117)}=1.62$; $p > .05$) ve KB ($F_{(2,117)}=.78$; $p > .05$) puanları arasında anlamlı bir farklılık söz konusu değildir (Tablo 6).

Coğrafya eğitimcilerinin mesleki kıdemlerine göre tükenmişlik alt boyutları ortalama puanları Kruskal Wallis H Testi ile karşılaştırılmıştır. Sonuçlar tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7: Coğrafya Eğitimcilerinin Mesleki Kıdemlerine Göre Duygusal Tükenme, Duyarsızlaşma ve Kişisel Başarı Puanlarının Karşılaştırılması

Boyut	Mesleki Kıdem	N	Sıra Ort.	sd	χ^2	p	Anlamlı Fark (Scheffé)
DT	1-6 yıl	23	54.43	2	1.93	.381	-
	7-10 yıl	15	70.43				
	11 ve üzeri yıl	82	60.38				
	Toplam	120					
D	1-6 yıl	23	68.48	2	7.11	.028	7-10 yıl -11 yıl ve üzeri
	7-10 yıl	15	77.97				
	11 yıl ve üzeri	82	55.07				
	Toplam	120					
KB	1-6 yıl	23	56.35	2	4.02	.134	-
	7-10 yıl	15	77.10				
	11 yıl ve üzeri	82	58.63				
	Toplam	120					

Mesleki kıdem ya da hizmet süresi bağlamında yapılan üçlü tasnif (1-6 yıl, 6-10 yıl ve 11 yıl ve üzeri) puan ortalamaları arasında DT ve KB açısından anlamlı bir farklılık görülmemektedir. Ancak bu üç farklı yaş grubunun D puanları anlamlı bir farklılık göstermektedir, χ^2 (sd=2, n=120)=7.11; p <.05. Grupların sıra puanlarına bakıldığında, 7-10 yıl hizmet süresine sahip olanların en yüksek *duyarsızlaşma* düzeyine sahip olduğu, bunu 1-6 yıl ve 11 yıl ve üzeri hizmet süresine sahip olanların takip ettiği görülmektedir. Scheffé testine göre gruplar arasında gözlenen anlamlı fark, 7-10 yıllık hizmet süresi ile 11 yıl ve üzeri hizmet süresine sahip olanlar arasında olduğu belirlenmiştir (Tablo 7).

Coğrafya eğitimcilerinin çalıştıkları kuruma göre tükenmişlik alt boyutları ortalama puanları da Kruskal Wallis H Testi ile karşılaştırılmıştır. Sonuçlar Tablo 8’de yer almaktadır.

Coğrafya eğitimcilerinin çalıştıkları kurumlar ile DT [χ^2 (sd=2, n=120)=1.41; p >.05], D [χ^2 (sd=2, n=120)=2.47, p >.05] ve KB [χ^2 (sd=2, n=120)=1.22, p >.05] puanları arasında anlamlı bir fark tespit edilmemiştir (Tablo 8).

Tablo 8: Coğrafya Eğitimcilerinin Çalıştıkları Kuruma Göre Duygusal Tükenme, Duyarsızlaşma ve Kişisel Başarı Puanlarının Karşılaştırılması

Boyut	Çalıştığı Kurum	N	Sıra Ort.	sd	χ^2	p
DT	Devlet Okulu	88	60.35	2	1.41	.493
	Özel Kurum	16	68.19			
	Üniversite	16	53.63			
	Toplam	120				
D	Devlet Okulu	88	59.29	2	2.47	.290
	Özel Kurum	16	55.06			
	Üniversite	16	72.59			
	Toplam	120				
KB	Devlet Okulu	88	61.99	2	1.22	.541
	Özel Kurum	16	51.59			
	Üniversite	16	61.22			
	Toplam	120				

Son olarak coğrafya eğitimcilerinin öğrenim durumlarına göre tükenmişlik alt boyutları ortalama puanları da yine Kruskal Wallis H Testi ile karşılaştırılmıştır. Sonuçlar tablo 9'de gösterilmiştir.

Tablo 9: Coğrafya Eğitimcilerinin Öğrenim Durumlarına Göre Duygusal Tükenme, Duyarsızlaşma ve Kişisel Başarı Puanlarının Karşılaştırılması

Boyut	Öğrenim Durumları	N	Sıra Ort.	sd	χ^2	p
DT	Lisans	79	63.95	2	2.38	.304
	Yüksek Lisans	23	52.35			
	Doktora	18	55.78			
	Toplam	120				
D	Lisans	79	55.80	2	5.80	.055
	Yüksek Lisans	23	75.39			
	Doktora	18	62.11			
	Toplam	120				
KB	Lisans	79	61.29	2	.12	.940
	Yüksek Lisans	23	58.72			
	Doktora	18	59.31			
	Toplam	120				

Örneklemin öğrenim durumları ile (lisans, yüksek lisans ve doktora), DT, D ve KB puanları arasında da anlamlı bir farklılık görülmemektedir. Ancak, D'de anlamlı farka oldukça yakın bir değer dikkat çekmektedir, [χ^2 (sd=2, n=120)=5.80, p>.05](tablo 9).

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Ülkemizde coğrafya eğitiminin bizzat uygulayıcıları olan başta devlet liseleri olmak üzere, dersane ve özel okullarda çalışan coğrafya öğretmenleri ile üniversitelerdeki coğrafyacı akademisyenlerin mesleki tükenmişlik düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından tespiti amacıyla gerçekleştirilen bu çalışma sonucunda önemli bazı saptamalarda bulunulmuştur. Tespit edilen en temel bulgulardan biri, öncelikle Maslach Tükenmişlik Envanterinin her üç boyutu içinde elde edilen puan ortalamalarının yüksek olmayışıdır. Bu durum, coğrafya eğitimcilerinin tüm alt grupları için elde edilen puan veya sıra ortalamalarına ait değerlerde görülebilmektedir. Özellikle puan ortalaması alınan değişkenlerde aritmetik ortalamalar 2.60'ın üzerine çıkmamıştır. 5'li likert türü ölçeklerde 2.60'lık aritmetik ortalama altındaki değerler düşük veya çok düşük düzey olarak kabul edilmektedir [5'li likertlerdeki aritmetik ortalama aralıkları şu şekilde yorumlanmaktadır: Çok düşük: 1-1.79, düşük: 1.80-2.59, orta: 2.60-3.39, yüksek: 3.40-4.19, çok yüksek: 4.20-5.00 (Özdamar, 2003: 32)]. Dikkate değer diğer bir husus ise hemen hemen tüm alt gruplar için en düşük puan ortalamalarının duyarsızlaşma (D) alt boyutuna ait oluşudur. Coğrafya eğitimcilerinin kişisel başarısızlık (KB) ve duygusal tükenme (DT) boyutları, duyarsızlaşmaya (D) göre çok daha üst seviyelerdedir. Genel olarak eğitimcilerin tükenmişlik düzeylerinin düşük oluşu, mesleklerini daha iyi icra etmelerine ve

öğrencilerine karşı daha duyarlı olmalarına bir zemin oluşturabileceği varsayımından hareketle olumlu bir sonuç olarak değerlendirilebilir.

Cinsiyet alt boyutunu teşkil eden kadın ve erkeklere ait *duyarsızlaşma* ve *kişisel başarı* (*başarısızlık*) puanları arasında anlamlı bir farklılık olmamasına karşın, *duygusal tükenmede* kadın eğitimciler aleyhine bir farkın olduğu görülmüştür (tablo 1). Bu sonuç, Urfalı Aksoy'un (2008) çalışma bulgularına uygundur. Hâlbuki Kayabaşı (2008) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ise, cinsiyetlerin KB Puanları arasında anlamlı farklılık oluşturmasına karşın, DT ve D puanları arasında anlamlı bir fark oluşturmadığı görülmüştür. "Bunun sebebinin öğretmenlik mesleğinde cinsiyet farkının kişisel başarıları dışında diğer faktörler açısından bir önem taşıması, mesleki rollerin cinsiyete göre değişmemesi görüşleri paralelinde yorumlanabilir" (Kayabaşı, 2008:206). Bu çalışma sonucundaki medeni durum, yaş grupları, mezun olunan okul türü ile tükenmişlik ile ilgili üç alt boyut arasında da anlamlı bir farkın ortaya çıkmaması, çalışma sonucumuza paralel bulgulara işaret etmektedir. Çağlıyan'a (2007) ait çalışmada ise, kadınların ortalama tükenmişlik puanlarının erkeklere göre çok azda olsa yüksek olmasına karşın, anlamlı bir farklılığın oluşmadığı belirlenmiştir. Benzer sonuçlar, Gezer vd. (2009), Bilici vd. (1998) ile Aslan vd.'lerinin (1997) çalışmalarında da görülmektedir. Kadınların çeşitli sorunlara yönelik daha duyarlı oluşları yanında, kendilerine biçilen rol gereği aynı zamanda ev işlerinden de birincil derecede ilgili olmaları, *duygusal tükenmişlik* derecelerinin daha yüksek olmasına sebep olmuş olabilir.

Medeni durum ile tükenmişlik düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın oluşmaması, Başören'in (2008) çalışmasına paralel bir sonuca işaret etmektedir. Ancak. 05 düzeyinde bir anlamlı farklılık oluşmamasına karşın bekâr öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin nispeten daha fazla olduğu görülmektedir (tablo 2). Bu sonuç ise, evli bireylerin, özellikle eş ve çocuklarınca zaman zaman kendilerine verilen destek ve motivasyonları sayesinde daha düşük bir tükenmişlik durumu göstermelerine yol açmış olabileceği şeklinde yorumlanabilir.

Öğretmenlerimizin eğitim ya da fen-edebiyat fakülteleri mezunu olmaları ile *duygusal tükenme*, *duyarsızlaşma* ve *kişisel başarı* ya da *başarısızlıkları* arasında anlamlı düzeyde bir farklılık oluşmamıştır. Ancak çok az bir farkla da olsa, *duygusal tükenme* ve *duyarsızlaşmada* fen-edebiyat fakülteleri mezunları, *kişisel başarı/başarısızlıkta* ise eğitim fakültesi mezunları daha yüksek değerlere sahip oldukları dikkat çekmektedir (tablo 3).

Coğrafya eğitimcilerinin öğretmen ya da öğretim elemanı olma durumları ile ölçeğin her üç boyutu arasında da .05 düzeyinde bir anlamlı farklılık oluşmamıştır. Ancak *duyarsızlaşma* puanlarında öğretmenler lehine anlamlı farka yakın bir değer görülmektedir (tablo 4).

Örnekleme teşkil eden eğitimcilerin yaş grupları ile Tükenmişlik Envanterinin üç boyutu arasında da anlamlı bir farklılık söz konusu olmamasına karşın, genel olarak ileri yaşlarda tükenmişlik puanlarında bir düşüş gözlenmektedir (tablo 5). Gezer ve diğerlerinin (2009) çalışma sonuçları da

buna işaret etmektedir. Yaş ilerledikçe, bireylerin yaptıkları iş ile ilgili karşılaştıkları sorunlarla baş edebilme tecrübelerinin artması, genç ve deneyimsiz bireylere göre daha az stres yaşamalarına ve tükenmelerine yol açabileceği düşünülebilir. Yaş grupları ile tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişkiyi irdeleyen yurt dışı çalışmalarda ise farklı sonuçlar tespit edilmiştir. Örneğin, Farber'in öğretmenler üzerinde yaptığı çalışmada tükenme açısından en çok risk taşıyan grubun 34-44 yaş grubu olduğu bulgulanırken, Perlman ve Hartman (1982) ile Lee ve Ashfort'un (1990) yaptıkları çalışmalarda yaş ile tükenmişlik arasında negatif bir ilişki olduğu belirlenmiştir (akt., Urfalı-Aksoy, 2007: 74). Ancak ilgili literatür tarandığında bu konu ile ilgili genel bir yargıya varmanın güç olduğu görülmektedir. Çünkü Üstün'ün (1995) hemşirelerle, Yıldız Kırılmaz ve diğerlerinin (2003) öğretmenlerle yaptıkları çalışmalarda çalışma sonuçlarımızla uyumlu olarak yaş değişkeni ile tükenmişlik düzeyi arasında anlamlı bir ilişki belirtilmemektedir.

Mesleki kıdem ile duyarsızlaşma puanları arasında anlamlı bir farklılık bulgulanmıştır. Bu farklılığın hangi alt gruplar arasında olduğunu bulgulamak için yapılan incelemede bu farkın özellikle mesleki kıdemi 7-10 yıl arasında olan grup ile 11 yıl ve üzeri grup arasında olduğu görülmüştür (tablo 7). Forlin'de (2001) çalışmasında, mesleki deneyim arttıkça mesleğe olan bağlılığın arttığını ve bu şekilde mesleğin daha fazla benimsenerek tükenmişliğin azaldığını belirlemiştir. Kıdem arttıkça duyarsızlaşmanın azalması yaş faktöründe olduğu gibi, çeşitli mesleki sorunlarla baş edebilme tecrübesinin kazanılmasıyla açıklanabilir. Ancak farklı sonuçların elde edildiği çalışmalar da mevcuttur. Örneğin Yıldız Kırılmaz ve diğerlerine (2003) ait çalışmada ise, mesleki kıdem ile tükenmişlik düzeyi arasında bir ilişki saptanamamıştır.

Coğrafya eğitimcilerinin devlet liseleri, dersane ya da üniversitelerde görev yapmalarıyla, tükenmişlik düzeyleri arasında bir ilişki ya da anlamlı farklılık bulunmamıştır. Her ne kadar *duygusal tükenmede* en yüksek puanlar dersane, kolej gibi özel kurumlarda, *duyarsızlaşmada* üniversitelerde ve *kişisel başarısızlıkta* da devlet liselerinde çalışanlara ait ise de bu farkın anlamlı olmadığı tablo 8'de de görülmektedir.

Örneklemin lisans, yüksek lisans ya da doktora programı mezunu olma durumlarıyla tükenmişlik düzeyleri arasında da anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Ancak *duyarsızlaşma* ortalama puanları anlamlı farklılığa oldukça yakın bir değer göstermektedir. (tablo 9).

5. ÖNERİLER

Bu araştırma sonucunda elde edilen veriler ışığında şu önerilerde bulunulmaktadır:

1. Daha geniş kapsamlı gruplarla ve daha farklı değişkenlerle (farklı coğrafi bölgeler gibi) coğrafya eğitimcilerinin tükenmişlik düzeyleri üzerinde çalışmalar sürdürülmelidir. Hatta aynı örneklemin farklı yıllarda da mesleki tükenmişlik düzeylerinin tespiti yapılarak, süreç içerisinde karşılaştırmalar da yapılmalıdır.

2. Cinsiyet ve mesleki kıdem alt boyutları arasında görülen tükenmişlik boyutlarındaki anlamlı farklılar da dikkate alınarak, tükenmişlik düzeyi yüksek olan bireyler üzerinde daha spesifik çalışmalar yapılmalıdır. Özellikle nicel çalışmalarda kullanılan ölçek maddelerine verilen cevaplar, kimi zaman katılımcıların gerçek durumlarını değil ideallerini yansıtabilmektedir. Bu nedenle nitel ve gözleme dayalı çalışmalarla elde edilecek daha nesnel veriler doğrultusunda nicel araştırmalardaki veriler desteklenmelidir.

3. Mesleki kıdem arttıkça tükenmişlik düzeyinde azalma olduğundan, kıdemli öğretmenlerin göreve yeni başlayan öğretmenleri daha iyi yönlendirmeleri ve daha etkin bir rehberlik faaliyeti içinde bulunmaları gerekmektedir.

4. Aynı zamanda eğitimciler, çeşitli etkinlikler ve çalışmalarla (konferans, seminer, hizmet içi eğitim) stres yönetimi ve tükenmişlik konusunda bilinçlendirilmelidir.

5. Kadınların duygusal tükenme düzeylerinin daha yüksek olduğu tespitinden hareketle, onların toplumsal ve ailevi sorumlulukları da dikkate alınarak, öğretim sürecinde onlara çalışma koşulları, ders yükleri veya mesai saatleri açısından bazı pozitif ayırıcılıklar yapılmalıdır.

6. Ayrıca bu çalışmada Maslach Tükenmişlik ölçeği kullanılarak tespitler yapılmıştır. Uluslararası geçerliliği olan diğer ölçeklerle de tükenmişlik düzeyleri tespit edilerek çeşitli değişkenler açısından karşılaştırmalar yapılmalıdır.

7. Coğrafya eğitimcileri ile diğer branş öğretmenlerinin mesleki tükenmişlik düzeyleri karşılaştırılarak, olası farklılıkların belirlenmesi ve nedenlerinin irdelenmesi yoluna da gidilmelidir.

8. Meslek seçiminde etkili bir rehberlik yapılmalı ve bu şekilde mesleğin gereklerini en iyi şekilde yerine getirebilecek kişiliğe sahip bireylerin yetiştirilmesi sağlanmalıdır.

9. Okul yöneticileri ve müfettişler, öğretmenleri desteklemeli ve motive etmelidir.

10. Çalışılan ortamın tükenmişliğe imkân vermemesi, iş yükünün azaltılması ve sosyal olanakların da artırılması gereklidir.

KAYNAKÇA

Artvinli, E. (2010). *Coğrafya öğretmenlerinin öğrenme stilleri*. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 9(33), 387–408, <http://www.esosder.org/dergi/33387-408.pdf> (erişim tarihi: 26.12.2011).

Aslan, H., Aslan, O., Alparslan, Z.N., Gürkan, S.B., Ünal, M. (1997). *Hekimlerde tükenmede cinsiyetle ilişkili etmeler*. Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 2, 132-136.

Babaoğlu, E. (2006). *İlköğretim Okulu Yöneticilerinde Tükenmişlik (Düzce İli Örneği)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Başören, M. (2005). *Çeşitli Değişkenlere Göre Rehber Öğretmenlerinin Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karaelmas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.

- Bilici, M., Mete, F., Soylu, C., Bekaroğlu, M., Kayakçı, Ö. (1998). *Bir grup akademisyende depresyon ve tükenme düzeyleri*. Türk Psikiyatri Dergisi, 9(3), 181-190.
- Çağlıyan, Y. (2007). *Tükenmişlik Sendromu ve İş Doyumuna Etkisi (Devlet ve Vakıf Üniversitelerindeki Akademisyenlere Yönelik Alan Araştırması)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Çakıcı, Z. (2011). *Esenlik ve Akademik Tükenmişlik İlişkisi: İstanbul'daki Vakıf Üniversiteleri Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çıtak, G. (1998). *Hemşirelik Yüksekokulu Öğretim Elemanlarının Empatik Beceri ve Tükenmişlik Düzeylerinin Belirlenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Demir, A. (1995). *Hemşirelerin Tükenmişlik (burnout) Düzeyleri ve Tükenmişliği Etkileyen Bazı Faktörlerin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sivas.
- Dilsiz, B. (2006). *Konya İlindeki Ortaöğretim Okullarında Çalışan Öğretmenlerin Tükenmişlik ve İş Doyumu Düzeylerinin Bölgelere Göre Değerlendirilmesinin Çok Değişkenli İstatistiksel Analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Dolu, G. (1997). *Onkolojide Çalışan Hekimlerde Tıbbi Sosyal Çalışma Açısından Tükenmişlik (burnout) Sendromunun Araştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Dursun, Y. (2009). *Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeyleri İle Yöneticileri İçin Algıladıkları Dönüşümcü ve Etkileşimci Liderlik Stilleri Arasındaki İlişki (Karabük İlköğretim Okulları Örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ergin, C. (1992). "Doktor ve hemşirelerde tükenmişlik ve Maslach Tükenmişlik Envanterinin uygulanması". 7. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları El Kitabı (143-154). Ankara: Psikologlar Derneği Yayınları.
- Forlin, C. (2001). *Inclusion: identifying potential stressors for regular class teachers*. *Educational Research*, 43(3), 235-245.
- Freudenberger, N.J. 1974. *Staff burnout*. *Journal of Social Issues*, 30 (1), 159-165.
- Ganiyusufoğlu, A. (2011). *Örgütlerde Mesleki Tükenmişlik ve Selçuk Üniversitesi Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Gezer, E., Yenel, F. ve Şahan, H. (2009). Öğretim elemanlarının tükenmişlik düzeyleri ile sosyodemografik değişkenleri arasındaki ilişki, http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt2/sayi6pdf/gezer_yenel_sahan.pdf (erişim tarihi: 09.05.2011).
- Gökoğlan, K. (2010). *Kamu İç Denetçilerinde Tükenmişlik Sendromu Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Niğde.
- Gözüm, S. (1996). *Koruyucu Sağlık Hizmetlerinde Görev Yapan Hemşire ve Ebelerde İş Doyumu, Tükenmişlik ve İşe Devamsızlığı Etkileyen Faktörlerin Araştırılması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Güllüce, A. Ç. (2006). *Mesleki Tükenmişlik ve Duygusal Zekâ Arasındaki İlişki (Yöneticiler Üzerine Bir Uygulama)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Gürboyoğlu, J. (2009). *Lider-Üye Etkileşiminin Örgütsel Adalet Algısı ve Tükenmişlik Üzerine Etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Kalkan, M. (1996). *Lise Öğretmenlerinin Öğrenci Kontrol Eğiliminin Tükenmişlik ve Çeşitli Değişiklikler İle İlişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Karahan, Ş. (2008). *Özel Eğitim Okullarında Çalışan Eğitimcilerin Öz-Yeterlik Algılarının ve Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Karasar, N. (2009). *Bilisel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kargün, M. (2011). *Futbol Hakemlerinin İş Tatmini ve Mesleki Tükenmişlik Düzeylerinin Çeşitli Faktörler Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Kayabaşı, Y. (2008). Bazı Değişkenler açısından öğretmenlerin mesleki tükenmişlik düzeyleri. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, 191–212.
- Kutlay, M. (2011). *İşgören Kişilik Özelliklerinin İş Tatmini ve Tükenmişlik Üzerine Etkisi ve Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Maslach, C., Jackson, S.E. 1981 “The Measurement of Experienced Burnout”. <http://www.rci.rutgers.edu/~sjacksox/PDF/TheMeasurementofExperiencedBurnout.pdf> adresinden 08.05.2011 tarihinde edinilmiştir.
- Örmen, U. (1993). *Tükenmişlik Duygusu ve Yöneticiler Üzerinde Bir Uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özdamar, K. (2003). *Modern Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Eskişehir: Kaan Kitabevi.
- Özgüner, M. (2011). *Örgüt Kültürü ve Tükenmişlik İlişkisi Üzerine Bir Araştırma: Bozok Üniversitesi Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yozgat.
- Özek, M. (2011). *Çalışan Annelerin İş Stresiyle Başa Çıkma Becerisi İle Tükenmişlik Düzeylerinin Aile Değerlendirmesine ve Çocuklarının Davranışlarına Etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Polatçı, S. (2007). *Tükenmişlik Sendromu ve Tükenmişlik Sendromuna Etki Eden Faktörler (Gaziosmanpaşa üniversitesi akademik personeli üzerinde bir araştırma)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Torun, A. (1995). *Tükenmişlik, Aile Yapısı ve Sosyal Destek İlişkileri Üzerine Bir İnceleme*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tümekaya, S. (1996). *Öğretmenlerdeki Tükenmişlik Görülen Psikolojik Belirtiler ve Başa Çıkma Davranışları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Urfalı-Aksoy, Ş. (2007). *Eskişehir İli Özel Eğitim Kurumlarında Çalışan Öğretmenlerin Tükenmişlik Düzeylerinin Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Osmangazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Üstün, B. (1995). *Hemşirelerin Atılganlık ve Tükenmişlik Düzeyleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Üstünbaş, G. (2011). *Türkiye’de Fizyoterapistlerde Tükenmişlik, İş Doyumu ve Yaşam Kalitesi Düzeylerinin Araştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Bolu.

- Yanar, A.İ. (2011). *Anadolu Lisesi Öğretmenlerinin Mesleki Tükenmişliklerinin ve Örgütsel Bağlılıklarının Çalıştıkları Okulların 2010 YGS'deki Başarılarına Göre İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Yıldırım, F. (1996). *Banka Çalışmalarında İş Doyumu ve Algılanan Rol Çatışması İle Tükenmişlik Arasındaki İlişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yıldız Kırılmaz, A., Çelen, Ü. ve Sarp, N. (2003). İlköğretimde çalışan bir öğretmen grubunda "Tükenmişlik Durumu" araştırması, 2(1), 2-91, <http://ilkogretim-online.org.tr/vol2say1/v02s01a.pdf> adresinden 26.12.2011 tarihinde edinilmiştir.
- Yücel, G. F. (2006). *Öğretmenlerde Mesleki Tükenmişlik ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.

www.esosder.org